

Dávid Szaniszla

ötvenhatos története

Dávid Szaniszla ötvenhatos története

Különnyomat

Miklós Péter

A szabadság reményében

Egyéni és közösségi cselekvésformák 1956-ban
című könyvéből

Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány

Szeged

2017

DÁVID SZANISZLA ÖTVENHATOS TÖRTÉNETE

Dávid Szaniszla jellegzetes alakja Szeged közéletének: kulturális események, közéleti rendezvények rendszeres és tevékeny látogatója, aki gyakran megfordul a foci pályán is, lévén régi Szeged-drukker. Az alábbiakban az ő ötvenhatos története olvasható.

Dávid Szaniszla emlékezéseit az ötvenhatos forradalom hatvanadik évfordulójára készülve vetette papírra 2016 augusztusában. Története nemcsak a nehéz és szép történelmi pillanatokban való határozott egyéni kiállás fontosságára hívja fel a figyelmet, hanem arra is, hogy a minket körülvevő politikai valóság – noha a „mindenség” illúzióját kínálja – milyen kevésbé fontos akkor, ha az ember látómezeje nem pusztán az anyagiakra, de a lelkiekre is kiterjed. Dávid Szaniszlának nagy és szerető családja mellett rendíthetetlen katolicizmusa és Istenhite volt segítségére az ötvenhatot követő kádári megtorlások során megélt börtönévek idején.

Dávid Szaniszla története egy olyan fiatal vidéki értelmiségi nő története, aki a forradalom napjaiban nem vállalt szerepet, s távollétében megválasztott munkástanácsi vezetőként 1956 végén ki merte mondani az igazságot: „Kádár Jánost november 4-i szerepvállalása miatt nem tartom gerinces embernek, hiszen elárulta a magyar népet, s ennek megfelelően nem is tartom alkalmasnak vezető pozíció betöltésére.” Mindössze ennyi volt a bűne: kimondta az igazságot. S mivel a kommunista Kádár-diktatúra nem tűrte az igaz beszédet, ezért Dávid Szaniszlának mintegy másfél évet kellett börtönben töltenie.

A következőkben olvasható emlékezés egyrészt a vidéki ötvenhatos események, s az azokat követő megtorlások történetéhez (hiszen a vissza-

emlékezés „útvonala” Mezőhegyestől Szegedig, Gyulától Nagyfáig terjed), másrészt a huszadik századi magyar egyéni emlékezet- és narratívakutatásoknak szolgál forrásértékű dokumentumként.

Köszönet Dávid Szaniszlának, hogy papírra vetette ötvenhatos emlékeit! S azért is, hogy a szöveg – amely izgalmas és magával ragadó olvasmány – közléséhez hozzájárult!

Dávid Szaniszla *Ötvenhatos történet*

1930. január 4-én születtem Szegeden. Édesapám, Dr. Dávid Lajos egyetemi tanár és édesanyám, Bíró Szaniszla 1921-ben jöttek át Szegedre a kolozsvári egyetemmel, s itt Szegeden tizedmagammal neveltek fel. A két legidősebb még Kolozsvárt született.

Már az óvodában kapcsolatba kerültem a Miasszonyunk nővérekkel. Az elemi iskola négy osztályát is itt, a zárdában végeztem. 1941-ben a gyakorló polgári iskolába kerültem, a Boldogasszony sugárúton. Abba az épületbe, amelynek oldalán egy Mária-szobor áll. 1944 márciusában vizsga nélkül kaptuk meg a bizonyítványt. (Akkor szállták meg a németek Magyarországot.)

1944 őszén Budapestre mentünk, s karácsony este leköltöztünk az óvóhelyre, ahol hét hétig tartózkodtunk, itt vészeltük át Budapesten a Vár ostromát. A Klebelsberg-kastély akkor ott élő tulajdonosai meghívtak az ostrom után, hogy egy kicsit kipihenjük magunkat. Innét jutottunk át Pestre és a Keleti pályaudvarról értünk haza Szegedre. Március 15-én sétáltunk be a majdnem teljesen ép városba. A Keletiből Kiskunfélegyházáig tudtunk vonattal menni. Innét gyalog indultunk el Pusztamérgesre. Menetközben egy tanyai jóember felvett bennünket egy lovas kocsira,

s így jutottunk el Pusztamérgesre. Az ottani gyógyszerésznél töltöttük az éjszakát, miután életem legfinomabb paprikás krumpliját ettük finom fehér kenyérrrel vacsorára. Az idejét sem tudom, mikor láttam ilyen finomságokat. Mellesleg a gyógyszerész Édesapám tanítványa volt Szegeden. Másnap Pusztamérgesről az akkor még közlekedő kisvasúttal érkeztünk meg a Nagyállomás külső részére.

1945 szeptemberében iratkoztam be a Tanítónőképzőbe. 1947-ben tüngettünk a fakultatív hitoktatás ellen. 1948 tavaszán elkezdődött a Mindszenty József hercegprímás által megnyitott Mária-év. Makón volt az első szentmise, a hercegprímás nyitó beszédével. 1948 nyarán államosították az egyházi iskolákat, így a Miasszonyunk-iskolát is. Állami leánylíceum lettünk és 1949 tavaszán ott érettségiztünk.

Érettségi után jelentkeztem a kertészeti egyetemre, de a felvételim „klerikális” megbélyegzés miatt nem sikerült. A felvételin az elnök elvtársnő a következő szakmai kérdést tette fel: „Mi a véleménye XII. Piusz pápáról?” A válaszom alapján kizárt volt, hogy felvegyenek.

Az 1949/50-es évet tanyán tanító nővéremnél töltöttem, hogy ő ne legyen egyedül. A szomszédban lévő termelőszövetkezetben végzett kulturális munkám alapján kapott ajánlólevéllel 1950 szeptemberében felvételt nyertem az agrártudományi egyetemre, ahol a másodévtől a gépészmérnöki kart pályáztam meg. 1955 februárjában szereztem meg a diplomámat, amely a gőzgépszántásról készült Mezőhegyesen. Ezután pályázat útján Mezőhegyesre kerültem, s itt dolgoztam gyakornokként két évig.

1956. október 23-án délután a rádió Gerő Ernő beszédét közvetítette, ami nekem nem tetszett, s kikapcsoltam. Másnap, 24-én reggel hat órára mentem dolgozni a gépműhelybe. A portán azzal fogadtak, hogy hallgatták a rádiót, ami elég furcsa dolgokat közölt. Kisült, hogy valami történt Budapesten. Délelőtt folyamán felvettem a kapcsolatot családom szegedi tagjaival, s megállapodtunk, hogy amint lehet, hazamegyek. Másnap, csütörtökön a munkaidőm lejárta után az első vonattal elindultam. Megjegyzem, hogy ekkor Mezőhegyesen még nem volt se sztrájk, se tüntetés. A vonat viszont csak Makóig vitt el. Szerencsémre az állomás előtt állt egy fiatalember egy kisteherautóval, s elvállalta, hogy hazavisz bennünket.

Az újszegedi állomás feljárójánál letett, s innét gyalog mentem tovább. A Széchenyi téren a posta épülete előtt állt egy pár fiatal, s miután elmondtam nekik, hogy most érkeztem haza Mezőhegyesről, tovább engedtek.

Otthon elmondták, hogy mi a helyzet. Hogy a Takaréktár utcában egy eltévedt golyó megölt egy fiatal munkást, aki a tüntetőkkel éppen ott tartózkodott. Ettől kezdve mindennap kimentem a városba, s néztem, mi történik. A Tisza-hídon folyamatosan jöttek az orosz tankok Románia felől. A kiskatonák, a tankok tetején álltak géppisztollyal a kezükben, még jó, hogy nem húzták meg a ravaszt. Mint megtudtuk – azt hiszik, hogy a Szezei-csatornánál vannak. Szegények. Ők csak azt teszik, amit kiadtak nekik napi parancsban. Egyébként állandóan a rádiót hallgattuk. Ami megtörtént, az megtörtént.

November 4. után felhívtam a munkahelyemet, s megtudtam, hogy távollétemben beválasztottak az Ideiglenes Munkástanácsba. Abban állapodtunk meg, hogy amint lehet, menjek vissza Mezőhegyesre. Erre november 13-án került sor, akkor tudtam visszamenni a munkahelyemre.

November 14-én megjelent Mezőhegyesen az MSZMP képviselőjében Őz Ferenc megyei és Sarus János járási párttitkár. Összehívták a Munkástanácsot, amely 21 tagú volt, s csupán ketten voltunk benne nők. Arról érdeklődtek, hogy milyen a hangulat a gyárban, s hogy mondjuk el, hogy szerintünk mi az oka ennek a lázadásnak? Mutassunk rá az előző időszak hibáira, amik kiobbantottak a jelenlegi eseményeket. A megjelent tagok közül csupán mi ketten, a női nem képviselői szoltunk hozzá, s főleg én mondtam véleményt. Kifejtettem, hogy mennyi hiba, téves intézkedés keserítette az emberek életét, s hogy ezen hibák kijavítására egy teljesen új vezető garnitúra szükséges. Megkérdezték, hogy mi a véleményünk Kádár Jánosról. Erre én egyértelműen válaszoltam. Elmondtam többek között, hogy Kádár Jánost november 4-i szerepvállalása miatt nem tartom gerinces embernek, hiszen elárulta a magyar népet, s ennek megfelelően nem is tartom alkalmasnak vezető pozíció betöltésére. Mindezt nyugodtan, a helyemen ülve mondtam, s folytattam a kezemben lévő kötést. A beszélgetés után Őz Ferenc azt mondta: Igen, ilyen emberekre van szükségünk, akik el merik mondani a hibákat, mert csak így lehet kijavítani azokat.

Folytatva az eseményeket, november második felében az élelmiszer-szállító teherautóval felutaztam Budapestre két hétre, s mindennap jártam az utcát, figyeltem a fejleményeket. Az ott tapasztaltakról, visszatérve Mezőhegyesre, a műhelyekben röpgyűléseket tartottam, s beszámoltam a történetekről.

December elején megalakult az állandó Munkástanács, amelybe ismételen beválasztottak, majd küldöttként bekerültem a Központi Munkástanácsba és a Gépműhely küldöttjeként bekerültem a Központi Munkástanács 15 tagú vezetőségébe, s megválasztottak elnöknek. Ezen beosztásomban igyekeztem az engem delegált gépműhely dolgozóinak kívánságait kiharcolni több-kevesebb sikerrel.

1957. február 21-vel racionalizálás alá estem, s áthelyeztek a baromfitelepre fizikai munkakörbe. Mielőtt ennek elfogadásáról döntöttem volna tanácsért fordultam Hermann Lajos főállattenyésztőhöz és Kuti Ernő főagronómushoz. Első alkalommal tanácsolták a munkakör elfogadását, de egy pár nap múlva visszavonták javaslatukat. Indokként azt hozták fel, hogy a helyi pártbizottság rosszallását fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy most eldognak engem a baromfitelepre, s ha majd akarnak, ismét elővesznek. Mivel nem állt szándékomban ezt a két régi szakembert kínos helyzetbe hozni, ezért úgy döntöttem, hogy nem fogadtam el az áthelyezést, s hazautazom Szegedre. Ez irányú döntésemet levélben közöltem a Földművelésügyi Minisztériummal – gyakornoki időm alatt hozzájuk tartoztam, náluk volt a Munkakönyvem – és az Állami Gazdaság igazgatójával is. Mivel nem tudtam, hogy Szegeden működik-e a postahivatal, s indulásomig már nem volt időm, hogy feladjam a leveleket, ezért megkértem az irodán dolgozó titkárnőt, hogy tegye meg helyettem. A levelek sorsáról nem tudok, de azt tudom, hogy Habuda János személyzeti felelős 1959. július 24-én tájékoztatta ügyvédemet, hogy „sem szóban, sem írásban felmondást nem nyújtott be”. Ezzel még munkaügyi szabálytalansággal is terheltém bűnlajstromomat.

A délben induló vonattal hazautaztam Szegedre és ott is maradtam 1957. március 15-ig. Március 16-án a kora reggeli vonattal felutaztam Budapestre, s a kollégiumban lakó egyetemista hűgornál szálltam meg.

Aznap éjjel kerestek Szegeden. Telefonértesítést kaptam erről, s ezért mindjárt reggel továbbutaztam Dunántúlra egy ismerősömhöz. Ez március 19-én volt. Budapesten másnap kerestek. Tulajdonképpen Édesanyám kérésére utaztam el Szegedről. Ő azt mondta: „Régi, de jó mondás: aki időt nyer, életet nyer”. Az én esetemben ez valószínű nagyon igaz volt, s megúsztam a súlyosabb ítéletet. A jó Isten még valami feladatot szánt nekem, s azért nem találtak csaknem egy jó évig.

Május második felében egy napra haza kellett utazzak Szegedre. Egy frissen kiadott rendelet szerint május 31-ig bezáróan mindenkinek érvényesíttetni kellett a személyi igazolványát. Akinek ez a bélyegző nem volt meg a személyi igazolványában, május 31-ig, azt azonnal letartóztathatták, mivel valószínűleg bujkál valamilyen oknál fogva. Engem itt is az égiek segítettek. Mint egyetemi dolgozó hozzátartozójának az egyetemen végezték el az igazolásomat. (Ez volt ott az utolsó nap.) Valószínű nem volt mellékelve a névsor a keresettekéről, mert nem tartóztattak le, s még akkor délben elutazhattam Szegedről, s visszatérhettem Dunántúlra.

1957 június közepén Pankotára kerültem, ahol a nővérem élt családjával, férje ott volt főagronómus. A harmadik gyermeke pár hónapos volt, így jól jött számára a segítő kéz. Augusztus végén egy pár napra hazautaztam Szegedre, majd szeptembertől ismét budapesti lakos lettem. 1957 december elején Budapesten a Bástya moziban szerettem volna egy filmet megtekinteni. Megvettem a jegyet, s mivel még volt időm a film kezdetéig, s megláttam az előcsarnokban egy volt egyetemi társamat, akiről tudtam, hogy besúgó, elsétáltam a Rákóczi út felé. Egyszer csak egy rendőr érintette meg a vállamat és kérte az igazolványomat. Nyugodt lélekkel odaadtam, s láttam, hogy ott nyitja ki, ahol az igazolást bebélyegezték. Ezután visszaadta azt és elment. Jómagam visszamentem a mozihoz, s láttam, hogy nem azt a filmet adják, amit meg akartam nézni. Odamentem a pénztárhoz, ahol ki volt írva: „Jegyet vissza nem veszünk!” Mondom a pénztáros hölgynek, hogy nem azt a filmet adják, amit meg akarok nézni, nem váltaná vissza a jegyemet? Erre azt kérdezte, hogy nem magát kereste a rendőr? Mondom, hogy „de igen, de miután megnézte az igazolványomat visszaadta, s elment”. „Azért kérdezem,

mert idejöttek, s megkérdezték, hogy melyik előadásra váltott jegyet, s én azt mondtam az esti negyed 9-esre. Ezután visszavette a jegyet és a pénzt is visszaadta. Jó érzés volt, mert ezzel tulajdonképpen megvédett attól, hogy elfogjanak. Pedig jó fogás lettem volna, mert a szatyromban ott volt minden létező kiáltvány és szórólap, amit abban az időben „sikk” volt hordozni. Na, ezt is megúsztam! Ezután beültem egy óras műsorra a Híradó Moziba. Végig gondoltam, hogy mit tegyek. Amikor kijöttem, felhívtam a nővéremet, s elmondtam, hogy mi történt. Azt mondja, menjek be hozzá, majd megbeszéljük. El tudom képzelni, hogy amikor este kivonultak a moziba, hogy elfogjanak, s hiába vártak rám, milyen dühösek lehetek.

Felhívtunk egy ismerősünket, aki azt mondta, menjek hozzá. Ezalatt Szegedről megjött az engedély, hogy hazamehetek. Karácsony estére érkeztem haza, s csak azért drukkoltunk, hogy szilveszterig ne vigyenek el, mert az orvos húgom egy „bulit” szervezett az orvostársaival a lakásunkban, s kellemetlen lett volna, ha közben engem elvisznek.

Szerencsére az égiek itt is segítettek. 1958. január 10-én délután négy óra után jött értem két civil fiatalember. Éppen a „Szív küldi...” műsor ment. Meleg holmit vettem magamra, ami ki volt készítve már jó előre, s elmentem velük a Tisza Szállóba. Annakidején itt volt a szegedi ÁVH központja. Egy magasabb rangú valaki elé állítottak, aki mindjárt az elején megkérdezte: „Tudja, hogy szeptember óta országos körözés van kiadva maga ellen?” „Ezt nem tudtam, de decemberben igazoltak Budapesten, s elengedtek.” „Ez igen nagy hiba volt.” mondta a vezető. Ez a ti gondotok – gondoltam magamban. Aztán megkérdezte a nevemet, születési időmet, s hogy merre jártam az elmúlt hónapokban? Elsoroltam a kért adatokat, s elmondtam, hogy Budapesten és Szegeden jártam, a többi pedig nem tartozott rá. Ezt a gondolatot csak magamban mondtam. Ezután lekísértek a pince szintre és bezártak egy zárkába. Itt volt egy hölgy, aki elég ridegen fogadott. Másnap reggel elmonda, hogy olyan magabiztosan jöttem be a zárkába, hogy arra gondolt, már nem először járok ilyen helyen. Természetesen ilyen helyen először jártam, de Isten akaratában megnyugodva, a legnagyobb béke szállt a lelkemre.

Kaptam egy pokrócot a lefekvéshez, s miután elmondtam három rózsafűzért, szépen „megágyaztam”, s jót aludtam reggelig. Amikor lefeküdtem hallottam, hogy emberek járnak az utcán a pince ablakai előtt, valószínű moziba mentek. Reggelire kaptunk kávé és kenyeret, ez délig elég volt. A hölgyet délelőtt hazaengedték. Ebédre nagyon finom tarkabab főzeléket hoztak, amit nagyon szeretek még ma is. Miután megettem megkérdeztem, hogy kaphatok-e repetát. Ezen egy kissé elcsodálkoztak, mert az előttem itt lévő „hölgyek” nem nagyon ettek. Az ebédosztó rab meg is jegyezte – nem tudta, hogy hallom, amit mond –: „Na, ezt a nőt sem féltem semmitől, ez még majd a jég hátán is megél.” Nem tudta, hogy az Istenben hívők nem félnek, mert tudják, hogy csak az történik, amit Isten megenged, s ami előbb-utóbb feltétlen a javunkra szolgál.

Este hat óra felé megérkeztek értem Békés megyéből. Két fiatalember volt. Az egyiket még Mezőhegyesről ismertem, Záhorszki, ő Mezőhegyesen ávos volt, s az események kezdetén aláíratott velem egy papírt, hogy ő senkit nem bántott. Aláírtam neki, de nem hiszem, hogy valahol fel tudta használni ezt az igazolást. Lehet, hogy 1990 után hasznára vált. A két fiatalember elszállított Mezőkovácsházára. Itt is a szegedi körülményeknek megfelelő szállásban részesültem. Reggel aztán kaptam egy lavór meleg vizet, megmosakodtam. Valószínű valami reggelit is adtak, de erre nem emlékszem. Délután átszállítottak Battonyára, a járási börtönbe. Itt bekerültem egy zárkába, ahol nők voltak. Persze ezek köztörvényesekként lettek elítélve, de mégiscsak rabtársaim voltak. A zárka fűtése a folyosóról történt. A saroknál volt egy felül lukacsos lemez, s itt tudtunk melegedni, ha hozzá dőltünk a vaslemezhez. Ami engem illet, átadtam a helyet a többinek. Egyébként ugyanilyen vaslemez volt a szomszéd zárka sarkán is, s így lehetett beszélgetni az ottani rabokkal. Ez a zárka akkor üres volt.

Pár nap múlva egy délelőtt érkezett egy férfi a szomszédba, aki beszélgetést kezdeményezett velünk a lemez lukacsos részén. Elmondta, hogy 1954-ben elítélték, mert egy köteg szénát vitt haza a téesz földjéről. 1956-ban hazaengedték, de amikor vissza kellett volna menjen, nem tette. Jöttek érte, s mivel menekült – a kerítéseken keresztül tette –, rálöttek, s eltalálták a térdét. Havas idő volt, s egy jó ideig ott hagyták vérző térdrel.

Természetesen nem használt neki ez a manőver, s a térde tönkre ment. Nem sokára szabadul, s két gyermeke van. Az egyik még 1954 előtt született, a másik 1956 után. Teljesen el volt keseredve. Ő most már öngyilkos lesz, mert hogyan nevelje fel a két gyermekét, ilyen lábbal. Jól leszidtam. Azt mondtam neki, hogy én 1956 miatt vagyok itt, s ezt az időt túl kell élni. Azt mondtam neki, kérje magát olyan munkahelyre, ahol valamilyen szakmát tanulhat, s azzal már el tudja tartani a családját. A további beszélgetés alatt kiderült, hogy a mezőhegyesi szarvasmarha tenyésztő István Pállal van egy zárkában (három évre ítélték), s ő is ugyanezeket mondta neki. Hamarosan elvitték a tárgyalásra, s mint később megtudtam, tettek még valamennyit az előző büntetésére. Imádkoztam érte is.

Pár nap múlva kihallgatásra vittek. Egy – úgy emlékszem – őrmester hallgatott ki. Az eseményekkel kapcsolatos cselekedeteimre volt kíváncsi. Közben érdeklődött a külföldön élő nővéremről is, aki New Yorkban élt abban az időben, s ott rajzfilmanimátorként dolgozott. Amikor mondtam, hogy hol él, láttam, hogy gondja van a helység leírásánál. Lebetűztem neki, hogy le tudja írni. A vallomás után át kellett olvasnom a leírtakat, s akkor láttam, hogy áthúzta amit leírt, s az én betűzésem után írta le helyesen. (Így írta: Nyüjork, ahogy kimondtam.) Na, átolvastam, s aláírtam, mivel nem írt mást, mint amit mondtam.

Pár nap után ismét kihallgatásra vittek. „Engem már egyszer kihallgattak.” „Ez most egy másik kihallgatás lesz” – válaszolt a börtönparancsnok. Hát tényleg más volt. Záhorszki elvtárs jelent meg, s miután felírta az adataimat, elkezdett kérdezősködni név szerint az ottani dolgozókról. Mit csináltak az események alatt ez, vagy az, s itt több nevet sorolt fel. Amikor már a negyedik névnel tartottunk, azt mondtam, hogy én nem tudok semmit, mert amikor hazautaztam még nem volt sem tüntetés, sem sztrájk, s amikor visszajöttem már benne volt egész Mezőhegyes az eseményekben. Közben rákérdezett, hogy a főmagtár vezetőjével miről beszélgettem? Mit tudok róla? Természetesen az igazat válaszoltam. „A munkánkkal kapcsolatban hivatalosan beszélgettünk, ezen kívül a labdarúgás volt a fő témánk.” – „Érdekes ő egészen mást mondott” – „Neki nyilván jobb az emlékezőtehetsége.” – válaszoltam a szavaira. Ekkor

Dávid Szaniszla 1957-ben

ugyanis rájöttem arra, hogy valami olyanba akarnak belekeverni, amivel nem értek egyet, sőt megvetek, s erre én nem voltam kapható. Ezért a következőket válaszoltam a kihallgatást vezető Záhorszkinak: „Azt képzeli rólam, hogy a magam megmentése érdekében hajlandó lennék más ártatlan embert bemártani?” Ő erre azt válaszolta, „hogy erről szó sincs, s hogy lám milyen gerinctelenek vagyunk, nem merjük vállalni tetteink következményeit.” Erre csak annyit válaszoltam: „Ha gerinctelenségnek számít, hogy ártatlan emberekről nem állítok valótlanúságot, akkor vállalom ezt a megbélyegzést.” Ezután már csak annyit mondott, most menjek vissza a zárkába, s ha eszembe jut valami, akkor szóljak a börtönparancsnoknak. Erre csak annyit válaszoltam: „Ha tíz évig is ott kell, hogy üljek, nekem akkor sem fog eszembe jutni semmi.”

Pár nap után átszállítottak Gyulára a megyei börtönbe. Vonattal mentünk. Előtte azt mondta a börtönőr, ha megígérem, hogy nem szököm el, nem bilincsel meg. Megígértem, s felültünk a vonatra. Ott összetalálkoztam egy volt évfolyamtársammal, s mivel a börtönőr nem tiltotta, végigbeszélgettük az utat Gyuláig.

Itt bekerültem egy előzetes zárkába, úgy emlékszem február 16. táján volt ez. A zárkában volt egy tizennyolc év körüli leány, nagyon szép volt. Jó alakja volt, bronzos haja. Az Oktogonon egy étteremben volt a „munkahelye”. Most éppen egy ilyen tárgyalással kapcsolatban volt itt: ÜTK (üzletszerű titkos kéjelgés). Sokat meséltetett a családomról, s mivel nekem sok mesélni valóm volt, így sokat beszélgettünk. Egyszer egy ilyen beszélgetés után azt mondta nekem, higgymen el, úgy szeretne jó lány lenni, de nem képes rá, mert ahányszor kikerül a börtönből, visszakerül abba a környezetbe, ahonnet behozták, s ismét ott kell, folytassa, ahol abbahagyta. Ha egyszer ennek a leánynak eszébe jut valami is abból, amit meséltem neki, s ez lökést ad neki arra, hogy másként folytassa, akkor már megérte, hogy itt voltam bármennyi ideig is. Gyulán következett be a március 4., amikor Békéscsabán sor került a tárgyalásomra. Emlékszem azon az éjszakán leesett a hó, s reggelre minden hófehér volt. Az ég szép kék volt, hétágra sütött a nap, így hamar vége lett a fehérségnek. Láthattam a családom tagjait, Dávid Ferit, Iluskát, Margitot, s talán Mackó is ott volt, de erre

nem emlékszem pontosan, s arra sem, hogy a felsorolt személyeken kívül ki volt még ott, de ez nem is lényeges. A tárgyalás előtt azt kértem, hogy hozzanak szalámis vajas zsemlét, s ezt hamarosan ide is adhatták személyesen.

A tárgyalás első felében mind olyan személyek, tanúk szólaltak meg, akik az én ártatlanságomat tanúsították. A tárgyalás félidejében, a szünetben a fegyőrnő azt mondta, hogy szerinte a tárgyalás végén azonnal szabadlábra helyeznek. Ezt én is így gondoltam, de sajnos egészen más-ként történt az egész. A szünetben megérkezett a két korona tanúm Őz Ferenc (megyei), és Sarus János (járási) pártbizottsági tagok, akikkel még 1956. november 14-én találkoztam egy munkástanácsági gyűlésen, ahol az ötvenhatos eseményekkel kapcsolatban hallgattak meg bennünket. Amikor megjelentek, akkor már tudtam, hogy ez a tárgyalás nem úgy ér véget, ahogyan én és a fegyőrnő kigondoltuk. Ez a kigondolás be is igazolódott. Annak idején ez a két elvtárs azért jött Mezőhegyesre, hogy miután összehívták a Munkástanácsot (a továbbiakban: MT) érdeklődjenek az üzemben meglévő helyzetről, s adott alkalommal megszervezzék az MSZMP-t a munkások között.

Az MT huszonegy tagú volt, s ebben ketten voltunk nők. A kérdésre, hogy miért történhetett az, ami megtörtént először én válaszoltam, s a továbbiakban is főleg én beszéltem. Hosszan ecseteltem, hogy elnyomás alatt éltünk, nem voltunk szabadok, s főleg ez okozta a lázadást. Arra a kérdésre, hogy mi a véleményem Kádár Jánosról, a következőket mondtam. „Kádár János egy gerinctelen ember, aki elárulta a magyar népet, amikor behívta az oroszokat, s az ilyen ember nem méltó arra, hogy vezessen egy országot.”

Erre akkor Őz Ferenc azt mondta, hogy: „Ilyen emberekre van szükségünk, akik rámutatnak a hibákra, amiket ki kell javítani.” Most a tárgyaláson egészen mást mondott. Kifejtette, hogy ők akkor ott megállapították, hogy Dávid Szaniszla személyében egy ellenforradalmár ül a MT soraiban. Azt mondták, hogy kikeltem magamból, felugrottam, köpködtem, anynyira, hogy az MT tagok egyike kijelentette, hogy idézem: „Szaniszla, te fogd be a pofád, mert nem értesz a politikához!” Minden tanúvallomás

után megjegyzést fűzhettem az elmondottakhoz. Az itt elhangzottakhoz a következőket mondtam. „Engem Mezőhegyesen senki nem tegezett, s ha ilyen hangnemben szólta volna hozzám valaki, azt kikértem volna magamnak.” A következő tanú egy volt MT tag volt, aki szintén jelen volt annakidején a beszélgetésen. A bíró megkérdezte tőle, hogy „és önök próbálták csitítani Dávid Szaniszlát?” Erre ő: „Ugyan kérem nem is mertünk hozzá szólani!” (Ez a tanú a háború idején nyilas párttag volt.) Hát ennyit a koronatanúkról és a mellettük tanúskodókról.

Természetesen az ítélet kihirdetése után – ami elsőfokon két év és négy hónap volt – visszakerültem Gyulára a börtönbe. A kapott szalámis zsemlét nem, de a benne lévő szalámit vihettem magammal. Ezenkívül cigarettát is kértem a zárkában velem együttlévő dohányosok részére. Ezt a fegyőrnő elvette tőlem azzal, hogy azt nem vihetem magammal, majd ha visszaértünk ideadja nekem. Sajnos a mai napig várhatom ezeket a cigiket, nem kaptam vissza. A fellebbviteli tárgyalásomra 1958. június 25-én került sor Nagy Imréék kivégzése után (ennek ideje 1958. június 16 volt). Az elsőfokú ítéletből levettek egy évet, így tizenhat hónapra csökkent az. Azt szokták mondani, ezt már guggolva is ki lehet bírni. Ha a nagyobb ítéletekhez hasonlítjuk: föltétlen.

Ezután teltek a napok. A mi zárkánkban négyen voltunk, két emeletes ágyon feküdtünk. Engem jelöltek szobaasszonynak. Volt velünk két tizennyolc év körüli fiatal. Az egyik Török Juci Sarkadról került oda. Bent töltötte be a tizennyolcadik évét. Vele a mai napig tartom a kapcsolatot. Ahogy elmesélte, lefegyverezték a rendőrséget, megverték a párttitkár feleségét, s tüntettek. Ezért ő másfél évet kapott. Együtt szabadultunk 1959. április 3-án Nagyfáról. Na de addig még sok minden történt. A másik lány Budapestről jött, a nevére sem emlékszem. Valami kollégiumból pokrócot lopott. Az igazi vétke mi volt, nem tudom, de ezt mesélte. Ez a két fiatal mindig éhes volt. Ezért az idős rab, aki az ételt osztotta, minden reggel egy adag kenyérral többet adott be, amit a két lány között osztottam el. Tulajdonképpen nem is lett volna belőle ügy, de a negyedik személy, aki velünk volt, besúgó volt. Nem jött ki a lányokkal, mindig veszekedtek. Végül is kihallgatást kért, s ott elmondta, hogy mi minden

nap egy adag kenyérrel többet kapunk. Természetesen kihallgatásra kerülünk. Előzőleg megbeszéltük egymás között, hogy csak két alkalmat ismerünk el. Az egyik, amit a besúgó látott, a másik pedig, amit lebukásunkkor a tizedes fegyőr észlelt. Ezt azért tettük, hogy az idős rabnak, aki előtt sok év volt, ne legyen baja belőle. Annyit észleltünk, hogy leváltották az ebédosztásról. Mi végig kitartottunk amellett, hogy csak két esetben történt szabálytalanság, a százados (azt hiszem ez volt a rangja) nem vette be, s tíz-tíz napi magánzárkát kaptunk. Felkerültünk a harmadik emeletre egymás mellett három zárkába. Az enyém a saroknál volt, ahol folytatódtott az épület. S ott volt a férfimunkások zárkája. Innét reggelenként kimentek a férfiak és délután jöttek vissza.

Egyik este átszólt egy férfi a zárka ablakán: „Kislány!” Nahát nekem ne mondja senki, főleg a börtönben ne, hogy kislány, gondoltam magamban és tovább róttam a köröket. Ilyenkor mondtam a napi imáimat. Később ugyanaz a hang így szólt: „Szaniszla”. Ez mindent megváltoztatott, hiszen ezt a nevet akárki nem mondhatja, tehát fogadtam a megszólítást. Kisült, hogy az a férfi szólított meg, akivel Battonyán társalogtam a lyukas lemezen keresztül, amikor ő a szökése miatti tárgyalásra érkezett. Megfogadta a tanácsomat, s kérésére ide helyezték, ahol üvegfonással demizsonokat készítettek, s ezzel egy fizetős szakma került a kezébe. Hamarosan lejár a büntetése és szabadul. Szeretnének átadni nekünk egy kis élelmet, mert tudták, hogy ebbéli bűn miatt vagyunk itt. Szóltak, hogy figyeljem meg, mennyi idő alatt fordul meg a posztján a fegyőr lent az udvaron. Nagyon izgatott lettem, de két este átvettem a küldött adományt, kenyeret, lekvárt, hagymát, amit egy rúdra szúrva nyújtottak át az ablakrácsain keresztül. Két este elvállaltam ezt a reszkírt, de többször nem voltam hajlandó rá, ez is kimerített. A kapott élelmet másnap a sétán odaadtam a lányoknak, aminek ők nagyon örültek. Ja, a séta. Ez rendszerint minden nap járt a raboknak. Felsorakoztunk és lent az udvaron körbe-körbe jártunk körülbelül egy félórán keresztül. Ez hármunknak is járt a büntetés ellenére.

A tíz nap lejárta után visszakerültünk a körzetbe, természetesen más-más zárkába, s én többé nem voltam szobaasszony. Nem is hiányzott. A nagy zárkába kerültem, ahol sok volt a cigány. Ki ezért, ki azért. Itt volt

a besúgó asszony is. Egész nap kerülgetett, mint aki ki akar engesztelni. Addig-addig, hogy estére kibékültünk. Ő bocsánatot kért tőlem, s én megbocsájtottam neki. Attól kezdve leste a szavaimat, s mindent megtett, amit mondtam neki. Egyébként név szerint két cigányasszonyra emlékszem ebből az időből. Az egyiket Puliónak hívták, egy fiatalabb, szép asszony volt, a másikat Katyus néni volt. Ez utóbbit, ha megkérdezték, hogy mikor született, azt mondta kukoricatöréskor, de hogy melyik évben, azt „nem tudta”. Pulio egy ügyes zsebes asszony volt. Ezt hamarosan magam is megtapasztaltam.

Minden hónapban lehetett „spájzolni”, azaz vehettünk apró szükséges dolgokat (WC papír, szappan, fogkrém, dohány stb.). Mivel ezek az emberek nagy dohányosok voltak minden hónapban vettem nekik dohányt és cigarettapapírt. Egymás között azon versenyeztek, hogy kié legyen ez az „értékes” adomány. Egyszer azt mondtam Puliónak, ha el tudja venni tőlem úgy a dohányt, hogy nem veszem észre, övé lesz. Azt hiszem, nem árulok el titkot, természetesen nem vettem észre, mikor emelte ki a zsebéből az „anyagot”, csak egyszer elővette a saját zsebéből és megmutatta. Az övé lett a „nagy kincs”.

Délelőttönként a kivételezettek kimentek a folyósora, s ott az ebédhez szükséges zöldséget, egyebet pucoltunk. Előfordult, hogy hagymát kellett pucolni, azt viszont én nem tettem szívesen, ezért beküldtek a zárkába. Hetente egyszer volt könyvtári nap. Volt egy kultúros rab férfi, aki hetente hozta az olvasnivalókat. Itt olvastam el először életemben Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című könyvet. Mondanom sem kell, nagy hatással volt rám ez a mű. Éreztem, ez nekem szól. Ott és akkor kellett ezt elolvasnom, a körülmények is bele segítettek.

Teltek a napok, s állandóan kértem magam külmunkára. Mielőtt azonban erre sor került volna, történt valami augusztus folyamán. Nekem nagyon jó volt az étvágyam, mindent szó nélkül megettem, sőt többször repetát is kértem, ha sikerült. Augusztus közepe táján azonban olyan étrend került be a menübe, ami már nálam is kiverte a biztosítékot. Délben és este állandóan káposztaleves volt az enniláló annyira, hogy a negyedik-ötödik napon már én sem vettem be az ételt. Így folyamatosan csak

a reggeli kávé és kenyér volt az ételünk. Egyik este jött a vacsoraosztással a százados is, s látta, hogy senki, még én se veszem be az ételt. Így utólag beegondolva talán éhségstrájknak lehetne nevezni. Másnapról megszűnt a káposztaleves, egyéb ételt kaptunk, amit már meg is ettünk.

Teltek a napok, minden hónap első vasárnapján látogatóim voltak. Mindig csak egy látogató jöhetett. Volt nálam Mackó, Édesanya, Ágoston, akit külön kértem, s úgy emlékszem egyszer Dávid Feri is eljött hozzám, közel lakott, hiszen ekkor Békéscsabán éltek. Ágoston látogatása volt emlékezetes. Akkoriban történt egy inzultus a Kínai tengeren, s ezt nekem a következőképpen mesélte el. Tica, a New Yorkban élő nővérem barátai (USA) meglátogatták P. Forró (így hívták azt a jezsuita atyát, aki akkoriban Tajvanon volt misszióban) a lakhelyénél lévő tengereken. Ez a két társaság nem nagyon kedvelte egymást. Ebből megtudtam, hogy Kína és Tajvan között valami zúr van, s az USA vigyáz rájuk.

Egyébként ebben az évben volt az 1958-as labdarúgó világbajnokság. Ennek a közvetítését remekül végig tudtam hallgatni. A zárka bejárata mellett a földre hasalva hallgattam a közvetítést. Alattunk volt a fegyőrök szobája és a közvetítés nagyszerűen felhallatszott a zárkánkba. Na, így teltek napjaim, míg végre elérkezett a régóta várt külmunka. 1958 október 9-én került rá sor. Úgy tudom, ezen a napon halt meg XII. Piusz, vagy ezen a napon választották meg XXIII. János pápát. Nagyfára vittek bennünket, ahol egy börtöngazdaság volt, s ott dolgozhattunk. Amikor megérkeztünk, először felvették az adatainkat. Tőlem megkérdezték, hogy ismerem-e Pusztai Évát? Mondtam, hogy én az egyetemi éveim óta nem élek Szegeden, így nem ismerek senkit. Pusztai Évának 1990 után volt jelentősége, amikor a különböző politikai összefüggéseken megismerkedtem a nevezettel.

Még aznap, amikor megérkeztünk, kivittek bennünket a földekre, ahol paradicsomot szedtünk. Finom, tojásdad alakú csemegeparadicsomot. Ott kint annyit ehettünk, amennyit akartunk, de be, a „csurmába” nem vihettük. Hát, ami engem illet, ebédidő alatt egy ültőmben megettem legalább egy kilót, csak úgy mosatlanul. Edzett voltam, nem ártott meg semmi. Másnap kukoricát törtünk, majd hegyes paprikát szedtünk. Itt, a paprikaszedésnél a feladatomban az volt, hogy úgynevezett SZEKO ládákat

tele rakva, a vállamon kellett kivinnem a föld szélére. Elég messzire kellett vele menjek, s amikor már úgy éreztem, hogy nem megy, megjelent előttem Édesanya, aki bizony sok nehézséget vállalt értünk, s mindég egyedül ment bevásárolni a piacra. Ma sem értem, hogy nem jutott eszembe, hogy kimenjek vele és segítsek neki. A ládácipelés nehézségét felajánlottam érte, hogy neki könnyebb legyen, s abban a pillanatban mindjárt könnyebbé vált számomra a teher. Később, amikor már jó hideg volt és a Tisza mellékága befagyott, kimentünk nádat vágni. Egy ilyen nádaratás utáni reggelre 39 fokos lázam volt, s nem kellett kimenni, s egy másik lánnyal együtt bent maradtunk a „csurmában”. Egyszer fogorvos is jött, s életem első foghúzására itt került sor.

Hatalmas csurmákban voltunk elszállásolva. Voltunk vagy kétszázan is, ha nem többen egy ilyen épületben. Amikor mentünk ki a munkahelyre, és szép volt az idő, lehetett látni a szegedi Dóm tornyait. Ez nagyon jó érzés volt. Közben indítottak egy mezőgazdasági tanfolyamot, ahol mezőgazdasági ágak mellett matematikával is foglalkoztunk. Nem ártott meg, jó agytornának bizonyult.

Később bekerültem az „elit” kertészeti brigádba. Mi különleges bálnásmódban részesültünk. Kis palántákat ültettünk földlabdába. Ezeket a földlabdákat egy kis gép csinálta. Ezt a gépet Mezőhegyesen készítették, s én ismertem minden csínját-bínját. Miután odakerültem, s megtudták, hogy ismerem a gépet, én lettem a gépnek az anyja és javítója. Addig mindig a férfi rabok jöttek és javították. A törzsőrmester kijelentette, hogy kár, hogy nincs még vagy két Virágvasárnapom, hogy legyen, aki gondozza a gépet. Csak annyit mondtam, hogy örülök, hogy már csak ez az egy Virágvasárnapom van idebent. Ugyanis abban az időben volt Nagyböjt és Virágvasárnap.

Télen a melegágyakat készítettük elő. Csakánnyal vertük fel a fagyos földet, amit aztán fatálcákon vittünk ki ketten-ketten, az erre kijelölt helyre. A helyére trágyás friss föld került. Ezekre kerültek a földlabdák, amikbe „pikiroztuk” a magból kikelt kis palántakezdeményeket. Locsolás, gyomlálás, majd üveg lapos keretekkel, és nádtakaróval fedtük be. Minden délből ide hozták ki az ebédünket lovas kocsival.

Egyik nap megválasztottak a csurmánk háziasszonyának. Hamar kitelt az időm. Még nagyon kezdő voltam, s hagytam, hogy a lányok számolják meg a létszámot. A baj az volt, hogy egy aznap szabadult társnőnk is beleszámolták, s ezért nem stimmelt a létszám. Majdnem büntetést kaptam, de végül „csak” leváltottak a „magas posztról”. Nem is bántam.

Január 4-re kaptam otthonról születésnapomra egy hosszú levelet. Ez bejárta a világot. Még New Yorkban is járt, s mindenki írt hozzám egy pár kedves szót. A baj ott volt, hogy Ági húgom arról írt, hogy zöld saláta, kék ég, meg hasonló „zöldségeket”. Azt kérdezi a törzsőrmester tőlem, hogy azt hiszem, hogy ők nem tudják, hogy valamilyen titkos üzenetet írtak nekem? Ezen jól mosolyogtam magamban. Most már úgyis mindegy, mert megmondtad, hogy mit írtak, „tehát tudom a titkos hírt”. Hát erről ennyit. A fényképeket megkaptam, ami a borítékban jött, de a levelet bent fogták, s majd, ha szabadulok, akkor megkapom. Kissé bántott, de bele-törődtem.

Közben a hajam megnőtt, s lófárokba kötöttem. A munkatársak sokszor ugrattak, s „lófárok” jelszóval írtak nekem levelet, mintha a férfi rabok írták volna. Persze kisült, hogy hamisak ezek a levelek, s utána már többet nem írtak.

Hamarosan eljött április 3-4., amikor a rabgazdaságban „összetartás” van. Ez azt jelentette, hogy azon a két napon nincs általános munkaidő kint a gazdaságban, csupán bennünket vittek ki, akik a kertészetben dolgoztunk. Ugyanis a növényeknek nem mondhatjuk, hogy most két napig nem locsolunk benneteket, nem takarjuk ki a melegágyakat. Várjatok két napot, amikor elmúlnak a „felszabadulási” ünnepek. A kertészeti brigád kiment elvégezni a szokásos munkákat. Délben kihozták az ebédünket. A rab férfi, aki hozta az ebédet, elmondta, hogy úgy látszik amnesztia van, több rabot már elengedtek. Engem nem nagyon érdekelt a dolog, hiszen egy bő hónap múlva szabadulok, s eddig se adtak engedményt a letöltendő időmből. Május 10-én szabadulok az ítéletem szerint. A történethez hozzátartozik, hogy kértem az égieket, hogy ha lehet, váratlanul szabaduljak, még ha kevéssel is a lejáratí idő előtt, ugyanis a tapasztaltabb tagok szerint az utolsó napok a legnehezebbek. Így aztán meg se hallottam,

Dávid Szaniszla 1959. április 4-i szabadulása másnapján rokon gyermekekkel

amikor a nevemet először szólították. A harmadik szólításra figyeltem fel, amikor a társaim is figyelmeztettek. Éppen az üveglapos melegágyakat takartuk le nádtakaróval. Amikor felfogtam, hogy én is a kiválasztottak között vagyok nagy izgalom vett rajtam erőt. A tizedes, aki több alkalommal volt munkafelügyelőnk, ő kísért be a központba. Április 3. volt. Amikor beértünk, azonnal a csurmába mentem, ahol összepakoltam a holmimat. A „lányok” segítettek a pakolásban. Úgy segítettek, hogy egy kis zacskót, amit úgy varrtam össze magamnak, szépen kisajátítottak. Ebben volt az Ágoston fényképe, a rabújságból kivágott labdarúgó eredmények, levelek, amiket otthonról kaptam. A fényképet visszakaptam, de a többi holmi ott maradt, s valószínűleg kidobták őket. Megkaptam a rózsafüzéremet, a két fülbevalómat, ami az irodán volt letétben, de a levelet, amit január 4-én nem adtak ide, azt nem kaptam meg, mert az a törzsőrmester fiókjában volt letétben. Azt mondták, ha holnapig maradok, megkapom. Azt gondoltam, hogy ami biztos, az biztos, most elmegyek, „üsse kő” a levelet. Bár sajnáltam, de nem reszkiroztam a hazamenetelem. „Amit ma megethatsz, ne halaszd holnapra”.

Ezután mindnyájunkat kivittek az algyői állomásra, ahol felszálltunk a legközelebb Szegedre menő vonatra, s egy kapott lebélyegzett papírral hazamentem. A vonaton utazó emberek érdeklődéssel néztek bennünket, s megkérdezték, hogy amnesztia van? Valószínű, látszott rajtunk, hogy honnét jöttünk. Szegedre érkezve a Nagyállomásra nem érkezett ki még a villamos, s ezért gyalog mentem be a Kálvária sugárútra. Akkor még ez volt a neve, azt hiszem 1960-ban kapta a Tolbuhin nevet. Odaértem a lakáshoz. A bejárati ajtón nem volt függöny, s láttam, hogy festés van a lakásban, a létra is ott volt. Becsöngettem, s Ági testvérem jött ki. Amikor meglátott nagy örömkialtásokkal futott be, de engem elfelejtett beengedni. Na végül is bekerültem, mert visszajött, s beengedett. Még évek múlva is ha szoba került, emlegettem neki, hogy bezzeg nem akartál beengedni. A legbelső szobában beszélgettek. Ezután sorba hívtuk a család tagjait, s körülbelül a negyedik telefon után süket lett a vonal, s így további értesítéseket nem tudtunk adni. Valószínű nem mindenkinek volt kedves a mi telefonálgatásunk. Végül lefeküdtünk. Másnap az első dolgom az volt,

hogy másztam fel a létrára és mostam az üveges ajtót. Közben megérkezett Ferdinándyné Margit néni. Gondolta, hazajöttem, s jött egy kis erőt önteni belém. Ebből az lett, hogy a végén én erősítettem őt. Majdnem „elájult”, amikor meglátott a létra tetején. Aznap április 4. volt, s be kellett menjek a rendőrségre, jelentkezni. Ott találkoztam egy fiatalemberrel, aki szintén Nagyfáról szabadult, s vele hosszan beszélgettem, mialatt a jelentkezésre vártunk. Mesélte, hogy az őr, aki azelőtt nálunk, a női brigádnál volt munkafelügyelő átkerült hozzájuk. A tizedes, ez volt a rangja, hosszan beszélt arról, hogy van a nők között egy mérnöknő, s az úgy dolgozik a legnehezebb munkában is, mintha mindég ezt csinálta volna. Hát ilyen dicséreteket is kaptam többek között.

Tulajdonképpen eddig tartott a börtönéletem, s ezután jött a neheze, elhelyezkedni valahol. Jöttek a hétköznapiak, amik nem voltak könnyűek, s eltelt egy „kis idő” mire végleges munkahelyem lett. Közben sok megaláztatásban is volt részem, de ezek olyanok, amik hozzá tartoznak az élethez.

1959. július 21-én a szegedi konzervgyárban helyezkedtem el, fizikai munkakörben. Augusztus 1-jén az első dekád végén visszakaptam a munkakönyvem azzal a megjegyzéssel, hogy menjek az építőiparba, vagy bányába dolgozni. 1962-ben a Szegedi Földtani Intézet vezetője Dr. Miháltz István elintézte, hogy négyórás laboránsi állást kaptam, ahol Miháltzné Mária volt a főnököm. Pollenvizsgálatokat végeztem az ő útmutatásával. Közben tovább próbálkoztam nyolcórás munkahelyek keresésével. Az utolsó próbálkozásom a földmérőknél volt. Figuránsokat kerestek. A főnöknél jelentkeztem, s elmondtam, hogy vidékre is szívesen elmegyek dolgozni. Erre ő azt válaszolta: „Kérem, nálunk vidéken is becsületes emberek dolgoznak”. Ekkor sírva fakadtam, hátat fordítottam és hazamentem. Édesapám már nem élt, ő 1962 augusztusában elhunyt. Azt mondtam Édesanyámnak, hogy több helyre már nem megyek munkakeresés ügyében, majd ha hívnak, akkor megyek. „Mert te mindig ilyen gőgös voltál, másokért se mennek, akkor hogyan képezed, hogy érted eljönnek.” Ennyiben maradtunk. Ekkor már 1964 tele volt. Karácsonykor átmentünk Szentesre a nővéremhez, ahol három gyermek nevelkedett, s ott szoktuk ezeket az ünnepeket eltölteni. Két nap múlva jöttünk haza, s az ajtónkon

be volt dobva egy cédula, hogy 1965 első munkanapján keressem fel a Fémipari Vállalatot a Honvéd téren, munkahely ügyében. „Lám Édesanya, ugye, hogy jöttek értem. Ki Istenben bízik, nem csalatkozik.” Hát így kerültem a Fémipari Vállalathoz, ahol egy volt évfolyamtársam volt az igazgató és tudott a velem történetekről.

Na nem kell egy fényes munkahelyre gondolni. A munkaügyi osztályon dolgoztam. Eleinte 1 800 Ft volt a fizetésem, s később is csak az alsó határig emelték a fizetésemet. Éreztették velem, hogy „sötét” múlt áll mögöttem. Húszévi munka után mentem nyugdíjba. Előtte nem kaptam meg a másoknál szokásos jutalompénzt, ami emelte volna a nyugdíjam összegét. Nekem ez nem volt lényeges, egy nappal sem voltam hajlandó tovább ott maradni, mint ami szükséges volt.

1985. január 4-én mentem nyugdíjba. Ekkor a fizetésem 5 700 Ft volt. A beszámított összes idő huszonöt év volt. Öt év teljesen kiesett az életemből az események miatt. Az 1990-es évek rendszerváltása segített abban, hogy ma már normális, elfogadható nyugdíjjal rendelkezem. Ez soha nem keserített el. Örülök, hogy magyar vagyok, s itt élhetek Magyarországon. Bízom benne, hogy a következő években tovább folytatóik az igazi rendszerváltás, s bízom abban a jövőben, amit Szent István országalapító királyunk megálmodott számunkra itt az egész Kárpát-medencében. Tudom, hogy a Magyarok Nagyasszonya sem engedi el a kezünket, s közben jár értünk, hogy ne legyen igaza azoknak, akik a magyarság eltűnését jósolják, s erre számítanak. „Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában, hiszek Magyarország feltámadásában!” Ez az Istenhit adott erőt végig a nehézségek elviseléséhez.

Hajrá Magyarország! Előre magyarok!

